

DE DOMPHOORN

TIJDSCHRIFT VAN NATUUR- EN VOGELWACHT DE VIJFHEERENLANDEN

NR.: 2

55e jaargang JUNI 2021

DE DOMPHOORN

Driemaandelijkse uitgave van
Natuur- en Vogelwacht
De Vijfheerenlanden

Nr. 2 55e jaargang JUNI 2021

Redactie:

Dhr. D. Kerkhof,
Vianen

Mevr. J. Lemcke,
Schoonrewoerd

Redactieadres:

dkerkhof@xs4all.nl
06-51042553

Sponsors:

Autobedrijf Van Zessen
Lexmond

Van de Scheur Logistiek
Vianen

Case Electronics
Arkel

Bankrekeningnummers:

Voor contributie:
NL 07 INGB 0001 4752 64

Voor fruit en producten uit
de Groene Winkel:
NL 57 RABO 0301 9643 94

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden door het ingevulde aanmeldingsformulier te sturen naar de ledenadministratie via ons adres: Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd of dit, tijdens openingsuren, af te geven in ons verenigingsgebouw De Schaapskooi. Aanmelden kan ook via onze website www.natuurcentrum.nl

Adreswijzigingen en opzeggingen dienen schriftelijk kenbaar gemaakt te worden aan de ledenadministratie via ons postadres, hierboven vermeld, of via het e-mailadres: info@natuurcentrum.nl

Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar. Eventuele opzeggingen dienen uiterlijk 1 november voorafgaand aan het beoogde jaar bij de ledenadministratie gemeld te worden.

De contributie bedraagt minimaal:

- voor jeugdleden tot 16 jaar	€ 6,25
- voor leden	€ 12,50
- voor leden die ook <i>Het Vogeljaar</i> ontvangen	€ 25,50

Uiterste inleverdata kopij

 DompHoorn bij de redactie

voorjaarsnummer	20 februari
zomernummer	20 mei
herfstnummer	20 augustus
winternummer	20 november

Aanwijzingen voor auteurs

De Dompfoorn is bedoeld voor verenigings- en werkgroepnieuws, excursieverslagen en artikelen over natuur en landschap en het beheer en behoud daarvan. De nadruk ligt sterk op De Vijfheerenlanden.

Teksten graag als platte tekst aanleveren in een gangbaar tekstprogramma, zoals Word. Bijschriften bij foto's en tabellen liefst aan het eind van de tekst plaatsen; in de tekst zelf alleen de nummers van foto's en tabellen vermelden op de gewenste plek. Tabellen bij voorkeur los aanleveren als Excelbestand.

Foto's moeten van goede kwaliteit zijn en los (dus niet in de tekst) aangeleverd worden in hoge resolutie: minimaal 250 dpi, liever 300 dpi of meer. In byte: 1-4 MB.

De redactie kan een artikel inkorten of formuleringen wijzigen t.b.v. de leesbaarheid.

INHOUDSOPGAVE

- 02 Van de bestuurstafel
- 02 Aankondiging fietsdag 17 juli 2021
- 03 Een afscheid
- 06 Vogelaar, twitcher of vogelfotograaf?
- 13 Het klimaat verandert – de flora ook
- 18 Nestvlotjes voor de zwarte sterns
- 20 Een snijgriend in Vijfheerenlanden – het werk van een mandenbreier
- 28 Pagina voor de jeugd
- 29 De imiterende spreeuw
- 30 Rijkdom dichterbij...
- 34 MeerWAARD!
- 40 Twee weidevogelfoto's van Hille de Bruin

De **Algemene Ledenvergadering**, die in april niet kon doorgaan wegens de coronamaatregelen, is nu gepland voor **donderdag 9 september 2021 in De Schaapskooi**, aanvang 20:00 uur.

Kijk wel eerst op de website of het echt doorgaat en of er nog coronamaatregelen gelden waaraan men zich moet houden.

De agenda van de ALV en het jaarverslag 2020 zijn te vinden het vorige nummer van *De Dompfoorn* (jaargang 55 nr. 1, maart 2021).

Ter vergadering zullen de financiële stukken en de notulen van de vorige ALV gereedliggen op de tafels.

Omslag: Spreeuw, een van onze kleurigste vogels.

Foto: Henk Tromp.

Zie ook het artikel van Paul van der Waal op pagina 29.

Openingstijden van Natuurcentrum De Schaapskooi:

Op dondag: 19.00 – 23.00 uur, maar tot nader bericht gesloten i.v.m. coronamaatregelen
Op zaterdag: 10.00 – 16.00 uur
Op zondag: 13.00 – 16.00 uur

Kijk voor de laatste berichten op onze website: www.natuurcentrum.nl

VAN DE BESTUURSTAFEL

In de afgelopen maanden kregen we drie overlijdensberichten.

Sonja van Baren heeft zich gedurende lange tijd op vele plekken ingezet voor onze vereniging. Zij was al geruime tijd ziek.

Dirk Drijvers en zijn vrouw Wil zijn kort na elkaar overleden.

Op de volgende pagina's vindt u een uitgebreid In Memoriam. Wij zullen ze missen.

De verscherpte coronamaatregelen hebben dit jaar de knot- en snoeiwerkzaamheden behoorlijk ontregeld. Door het koude voorjaar kon er op het laatste moment nog een spurt worden genomen. Een deel van onze activiteiten is uitgesteld naar volgend jaar en een deel is door inhuurkrachten uitgevoerd.

Ook dit jaar hebben we de **ALV** moeten uitstellen. We hebben goede hoop dat we op de nu geplande datum van **9 september** fysiek kunnen vergaderen.

Het goede nieuws dit kwartaal is dat Eric Gibcus en Teus van Ravesteijn zich bereid hebben verklaard het komende seizoen de dia-avonden te organiseren. Wanneer we weer kunnen starten moeten we nog afwachten; hoe ver gaan de versoepelingen en komt er nog een terugslag in de herfst? We houden u via de website op de hoogte.

Omdat met het opengaan van de scholen de jeugdactiviteiten weer zijn begonnen, dachten we ook weer een 'Lentedag' te kunnen

organiseren, speciaal voor de jeugd. Dit keer liet de lente zelf ons in de steek. Het was zaterdag 22 mei geen weer om vlinders en vogels te ontdekken...

We blijven optimistisch. Op 17 juli willen we de jaarlijkse fietsdag organiseren. De voorschriften laten het toe en iedereen hunkert naar een mogelijkheid om samen te genieten.

De bijenkasten op ons terrein zijn gewisseld. De bijenvolken hadden de strenge vorst dit voorjaar niet overleefd. Hans Stoffberg heeft besloten er mee te stoppen. Bij toeval werd in dezelfde week een plek gezocht door Heleen Vreugdenhil. Haar man Philippe heeft in twee jaar tijd zeven volken vergaard in zijn (grote) achtertuin. Twee jonge volken hebben nu een plekje gekregen op ons terrein.

In maart heb ik jullie geïnformeerd over twee dijkversterkingsprojecten die tegelijk zijn opgestart. Om het overzichtelijk te houden heeft Waterschap Rivierenland er nog een derde project aan toegevoegd. De nieuwe Lekdijk die in de afgelopen jaren op vele plekken is verhoogd en verbreed, heeft de toets van de kritiek van Rijkswaterstaat niet goed doorstaan. Vanaf 2024 zal tussen Streefkerk en Vianen 11 km dijk worden versterkt; 25 km dijk wordt eerst verder onderzocht en voor 2050 versterkt.

Annelies van Egmond

Fietsdag: Genieten van de mooie Vijfheerenlanden

We gaan ervoor: 17 juli houden wij weer onze fietsdag.

Je kunt kiezen tussen 2 afstanden: circa 40 en circa 60 km.

Je kunt starten tussen 9.30 en 11.30 uur vanaf De Schaapskooi, Overboeicop 15 in Schoonrewoerd.

De Covid-maatregelen voor die dag moeten we nog afwachten. Daarom verwijzen we naar de website voor verdere informatie: www.natuurcentrum.nl

U kunt zich al wel aanmelden via: info@natuurcentrum.nl.

Geef daarbij aan hoe laat je wilt vertrekken.

Kosten: € 3,50 per persoon.

EEN AFSCHEID

Eind juni 2020 komt een klein groepje vrienden bij De Schaapskooi, vanwege de huidige pandemie gebeurt dit in de tent achter ons gebouw. Deze mensen hebben elkaar via onze vereniging ontmoet en kennen elkaar omtrent 40 jaar. Samen hebben zij veel voor onze club gedaan, mede door hun inzet is het ledenaantal gegroeid van enkele honderden tot ruim 1100 op het hoogtepunt. Vier van de aanwezigen zijn erelid en drie daarvan zijn zelfs geëerd met een koninklijke onderscheiding.

De avond is bedoeld als een afscheid van elkaar, een persoon weet dan al dat een bezoek aan De Schaapskooi of een ontmoeting als groep er niet meer in zit. Ook anderen zijn lichamelijk of mentaal niet meer helemaal fit, de jaren gaan tellen. Er worden wat oude herinneringen opgehaald, er wordt koffie met wat lekkers erbij gebruikt en na een uurtje wordt afscheid genomen, door corona kon er niet geknuffeld worden. Het is een bijzondere avond geweest die door de aanwezigen als zeer waardevol werd ervaren.

Inmiddels zijn drie van de toen aanwezigen overleden en omdat het huidige bestuur deze mensen minder lang heeft meegemaakt en dus ook niet goed weet wat deze mensen allemaal voor onze vereniging hebben gedaan, is mij verzocht wat over hen te schrijven. Zonder volledig te zijn over hun inzet, schrijf ik in het kort over deze drie personen, zie hieronder.

In memoriam Dirk en Wil Drijvers

Hoewel al enige tijd ziek, overleed ons erelid Dirk Drijvers na bijkomende gezondheidsproblemen onverwacht op 19 februari jongstleden, Dirk werd 80 jaar. Ruim twee maanden later op 1 mei overleed ook zijn geliefde vrouw Wil Drijvers-Hopman na een ziekbed van nog geen twee dagen op 82-jarige leeftijd.

Begin jaren '80 van de vorige eeuw werden zij lid van onze vereniging en volgde Dirk een IVN-gidsencursus, welke in de Schaapskooi werd georganiseerd. Hierna gaf hij vele jaren

lang rondleidingen aan groepen mensen die onze club een bezoek brachten.

Dirk werd lid van ons bestuur in 1996, kreeg de ledenadministratie toegewezen en maakte deze digitaal. Hij zette een middagopenstelling voor het zomerseizoen op poten en regelde hiervoor ook de bemensing. Dit heeft jaren goed gelopen, mede door het feit dat we per maand een fraaie tentoonstelling van natuurschilderijen in expositie hadden.

Omdat we behoefte hadden aan een nieuwe lichting natuurgidsen, zette Dirk samen met Frans de Vos een IVN-natuurgidsencursus op. Om dat te mogen doen van het IVN moesten ze eerst zelf op cursus, maar in 2001 ging bedoelde cursus met een flink aantal deelnemers van start.

Ook voor vogelasiel de Huigenhof heeft Dirk zich enorm ingezet. Op een nieuw gestorte vloer van wel 100 m² kwamen fraaie kooien

Links: Dirk aan een biertje in Limburg, juli 2005, gefotografeerd door Gerrit Zijderveld. Rechts: De mooie foto van Wil, die afgedrukt is op haar rouwkaart. Ook de foto van Wil en Dirk op de vorige pagina is van de rouwkaart overgenomen.

met daarboven een afdak op staalconstructie. Er werd voor Tonia Huigen een officiële asielvergunning geregeld en ook werd er een ooievaarsnestpaal geplaatst.

In 2006 ging Dirk na twee perioden uit het bestuur en werd zeer verdiend tot erelid benoemd. Maar hiermee was het niet klaar, Dirk bleef actief voor onze club. Hij deed nog enkele jaren de ledenadministratie en draaide samen met zijn vrouw Wil zeer regelmatig een middagdienst in de zomermaanden.

Nog jaren lang speelden zij beiden een belangrijke rol bij de dia-avonden, zij kwamen extra vroeg om mij te helpen de zaalindeling op orde te krijgen. Wil stond met mij achter de bar en Dirk hielp vaak mee om de lootjes te verkopen of deed de vaat. Tijdens de roemruchte ambachtenmarkten, welke we hielden tot 2004, waren zij niet over het hoofd te zien. Samen met hun zoon Gerben runden zij elk jaar de oliebollenkraam, tienduizenden olie-

bollen en appelbeignets moeten zij gebakken en verkocht hebben om de clubkas te spekken. Met een klein vast groepje maakten ze tot 2018 vier keer per jaar ons verenigingsblad *De Dompfoorn* klaar voor verzending, nu gebeurt dit bij de drukker. Tot ongeveer datzelfde jaar draaide Dirk nog regelmatig bardiensten op zaterdagochtend, hij stopte hier pas mee toen zijn vrouw Wil wat meer aandacht nodig had.

Vele jaren zijn deze mensen actief voor onze vereniging geweest, ze hadden voor iedereen een vriendelijk woord en sprongen bij waar het nodig was. We zijn hun veel dank verschuldigd en zullen ze zeker missen.

Wij wensen Gerben en Yolanda, Frances en Barry sterkte met dit enorme verlies.

In memoriam Sonja van Baren

Begin april bereikte ons het droevige bericht dat Sonja van Baren ruim een jaar na haar

13 mei 2016. Sonja ontvangt een koninklijke onderscheiding uit handen van burgemeester Houtman. Foto: Gerrit Zijderveld.

man en maatje, Koen, is overleden. Zij was al lange tijd ziek en overleed 31 maart op 77-jarige leeftijd.

Sonja en Koen werden eind jaren '70 lid van onze vereniging en na enkele jaren kwam zij in de excursiecommissie. Veel excursies heeft zij verzorgd en samen met de Limburgse natuurgids Leo Koster verzorgde ze 20 jaar op rij een dagexcursie naar Zuid Limburg, een aantal van onze leden stond daar graag heel vroeg voor op.

In 1987 kwam ze in de redactie van ons clubblad en al snel was zij de hoofdredacteur. Zelf schreef zij ook altijd een artikel, gaande over allerlei facetten van de natuur, ze had een enorme kennis en een fijne schrijfstijl en leukte haar bijdragen op met zelf gemaakte foto's. Ze was een goede fotograaf en exposeerde meermaals in De Schaapskooi. De redactie van *De DompHoorn* deed zij 30 jaar, met wat hulp regelde zij ook het verzendklaar maken hiervan.

Begin 21ste-eeuw krijgt ze meer tijd, ze volgt in De Schaapskooi de IVN-natuurgidsencursus en later nog een watergidsencursus. Vanaf 2003 is zij hoofdverantwoordelijke van onze Groene Winkel en in 2004 komt ze in het bestuur. Dan komt haar praktijkdiploma boekhouden goed van pas, zij wordt al snel de penningmeester, dit blijft zij tot haar aftreden in 2017.

Ze stelt lesprogramma's voor kinderen van de lagere school op en heeft hiervoor in de loop der jaren een twaalftal projecten ontwikkeld. Hiervoor haalde ze zelf ook de nodige subsidies binnen. In de loop der jaren heeft zij heel veel schoolklassen uit de Vijfheerenlanden in ons gebouw ontvangen, duizenden kinderen hebben les over de natuur bij haar gevolgd, inmiddels ook van een volgende generatie. Ook voor onze eigen jeugdgroep was zij actief bezig, met anderen organiseerde zij jaarlijks een lentefeest, slootjesdagen enz.

Al vanaf 1984 werden in De Schaapskooi mandvlechtdagen georganiseerd, later ook wel in de tent. Vanaf 1999 tot 2015 regelde Sonja deze cursus en Koen deed de catering. Ook was ze jaren lang verantwoordelijk voor de exposities in ons gebouw en Koen hielp bij de inrichting hiervan.

Bij ons 50-jarig jubileum in 2016 krijgt zij door burgemeester Houtman van Leerdam voor al het werk wat zij toen al 30 jaar voor onze vereniging had gedaan, zeer verdiend een koninklijke onderscheiding opgespeld. Bij haar aftreden een jaar later werd ze door de Algemene Ledenvergadering benoemd tot erelid.

Sonja heeft voor onze vereniging vele jaren lang klaar gestaan, nooit was iets te veel, we zijn haar dan ook geweldig veel dank verschuldigd en zullen nog vaak aan haar denken.

Wij wensen Peter en Aaltje, Koert en Anja en de kleinkinderen veel sterkte met dit verlies.

Namens het bestuur en onze vrijwilligers,
Arie Versluis

VOGELAAR, TWITCHER OF VOGELFOTOGRAAF?

Hans de Braal

Om mezelf nu een vogelfotograaf te noemen gaat misschien wat ver. Ik vind het wel heel leuk om vogels te fotograferen, maar zeker niet alleen maar vogels. En ik fotografeer wel graag, maar om mezelf nu 'fotograaf' te noemen... Ik zet er meestal maar 'amateur' voor. Dat tempert alvast de verwachtingen een beetje. Een echte vogelaar ben ik eigenlijk ook niet. Ik weet best wat van vogels, maar het is niet zo dat ik bij een boswandeling ieder piepje wat uit de struiken komt kan toeschrijven aan een bepaalde vogelsoort. En een twitcher ben ik zeker ook niet. Wikipedia geeft bij 'twitcher' het volgende:

Twitchen is een vorm van 'soortenjagen'. Het woord komt uit het Engels en is overgenomen door vogelaars in Nederland en België. Twitchen betekent het gericht opzoeken van een bijzondere vogel, geïnformeerd door derden.

Hoewel ik regelmatig even kijk op 'waarneming.nl' is het zeker niet zo ik dat bij de eerste de beste melding van een bijzondere soort alles uit mijn handen laat vallen om na een urenlange, stressvolle autorit (zou-ie er nog zitten!?) op z'n best een bewijsplaatje te maken. Ik maak liever een mooie foto van een ringmus vlak bij huis dan een bewijsplaatje van een sperweruil waarvoor ik helemaal naar Zwolle moet rijden.

Maar toch... Soms kruipt ook bij mij het bloed waar het niet gaan kan. Dan ga ik toch eens op een melding af als het niet al te ver weg is. En alleen als de vogel er ook al een poosje zit. Ik ga er dan vanuit dat de kans dat bij aankomst de vogel gevlogen is, kleiner is. Maar natuurlijk speelt ook toeval een rol. Een paar jaar geleden reed ik in de winter regelmatig met mijn auto langs de noordkant van de Lek om te kijken of er nog wat te fotograferen was. Bij

Dwerggans (die met de gele oogring) bij Nieuwegein. Op de voorgrond een kolgans.

Tweemaal de Zeeuwse velduil, boven vliegend, onder zittend.

de sluis in de buurt van Nieuwegein zaten altijd wel ganzen in de wegberm. Lekker dichtbij meestal, zodat ik ze goed kon fotograferen. In december 2014 trof ik daar een dwerggans aan en dat is natuurlijk een erg leuke waarneming. Of het ook echt om een wild exemplaar ging of om een ontsnapte vogel zou ik eigenlijk niet weten. Maar natuurlijk was het wel de moeite waard om er een foto van te maken.

De foto's van bijzondere soorten die ik heb gemaakt, heb ik meestal in de winter gemaakt. Het gaat bij bijzondere soorten vaak om wintergasten, en bovendien zijn de kerstvakantie en voorjaarsvakantie voor mij goede gelegenheden om eens wat te fotograferen. Zo trof ik, niet helemaal toevallig, tijdens een rondje Zeeland in december 2011 een velduil aan in de Koudekerkse inlaag bij de Stompe Toren. De vogel zat er al een paar dagen of weken

Een ijseend bij de Brouwersdam.

De Papendrechtse waterspreeuw.

Grote kruisbekken trekken nogal veel bekijks...

en tegen het einde van de middag verzamelde zich dan ook een leuk rijtje auto's waaruit lange teleden staken. Het was zeer de moeite waard om de 'vliegshow' van de velduil te aanschouwen. Na een poosje nam een velduil plaats op een dode tak, wat ook weer gelegenheid bood voor een mooie foto. Bij zo'n rondje Zeeland fotografeer je vaak van alles, ik was echt niet alleen voor de velduil op stap gegaan. Maar als je daar dan toch in de buurt bent...

In februari 2014, langs de Brouwersdam die ik aandeed tijdens zo'n zelfde rondje Zeeland, liet een ijseend zich heel goed fotograferen op niet al te grote afstand. Een buitenkansje, vond ik. Ik wist overigens niet van te voren dat dit zo gemakkelijk zou gaan. Ijseenden zijn wel vaak te zien langs de Brouwersdam, maar meestal zitten ze wat verder weg.

In december 2017 was ik van plan om een ochtendje in de Biesbosch te gaan fotograferen. Maar volgens waarneming.nl zat er een waterspreeuw in Papendrecht. Een waterspreeuw! In Papendrecht! Vanuit Papendrecht kun je zo via Dordrecht naar de Biesbosch. Het was dus niet ver omrijden, zo maakte ik mezelf wijs. Inmiddels had ik op waarneming.nl de functionaliteit van de 'route' naar de waarneming ontdekt, en die bracht me feilloos naar de rand van een nieuwbouwwijk alwaar enkele mannen in groene outfit en teleden langs een slootje aan de achterzijde van een rijtje huizen stonden. Daar moest ik ongetwijfeld

zijn. En inderdaad, ik trof daar een waterspreeuw aan die druk voedsel zoekend zich langs en door het slootje bewoog. Hebbes!

In februari 2018 werd er voortdurend melding gemaakt van grote kruisbekken op landgoed Heidestein bij Zeist. Zeist is niet heel ver, vond ik. Zou ik een poging wagen? De routefunctionaliteit van waarneming.nl liet me echter deze keer in de steek. Ik kwam niet op de plaats waar de vogels zich zouden moeten bevinden en onverrichter zake vertrok ik weer naar huis. Na enkele weken bleken de vogels nog steeds op dezelfde plek te worden gemeld. Ik besloot op een koude zaterdagochtend mijn geluk nogmaals te beproeven en meende nu te weten waar ik zijn moest. Na een flinke wandeling door een winters bos zag ik prachtige plekken en mooie sijen die water dronken uit een wak langs een bevroren bosvijver. Maar geen grote kruisbekken. Toch

De Culemborgse kwak.

Ijsduiker in het Noordzeekanaal bij Velsen.

Hieronder een roodhalsgans op Schiermonnikoog, tussen rotganzen en grauwe ganzen.

Twee op Vlieland gefotografeerde vogels: links kleine rietgans, rechts kuifaalscholver.

maar weer eens gekeken op de plek waar ik de vorige keer niets aantrof en gewoon maar eens rondgevraagd aan mensen die er wel 'natuurminded' uitzagen. En ja hoor, toen me de juiste plaats was aangeduid, kwam ik bij een klein plasje waar een bonte verzameling van fotografen gezellig kwebbelend stond te wachten op de dingen die ongetwijfeld zouden gaan komen. Nietsvermoedende wandelaars keken ons, vogelaars/fotografen, stomverbaasd aan en sommigen vroegen wat we in vredesnaam aan het doen waren. Na enige uitleg wandelden ze met een meewarig glimlachje weer verder. Na enige tijd kwamen de

kruisbekken inderdaad opdagen om wat te drinken uit het plasje. Een prachtig gezicht.

Dit stukje gaat te lang worden. Ik had graag nog wat verteld over de kwak die in februari 2018 in de omgeving van Culemborg te zien was (en helaas enkele dagen later dood werd aangetroffen), de roodhalsgans in oktober 2018 op Schiermonnikoog (we gingen toch een paar dagen naar Schiermonnikoog dus dan kan je net zo goed die roodhalsgans even opzoeken), de ijsduiker in december 2018 in het Noordzeekanaal bij Velsen (ter afwisseling maar eens naar de pieren bij IJmuiden i.p.v. een rondje Zeeland, en 'toevallig' wist ik dat

daar een ijsduiker zat), de notenkraaker in Wageningen in december 2018 (kon ik mooi even koffie gaan drinken bij onze dochter in Ede), de pestvogels in Nieuwegein in november 2019 (Nieuwegein is zo dichtbij, daar moest ik wel even gaan kijken) en de kuifaalscholver en de kleine rietgans op Vlieland in december 2020 (we waren een paar dagen op Vlieland dus dan kijk je even uit naar deze vogels). Maar dat laat ik nu verder maar rusten.

En verder ben ik echt geen twitcher...

Wageningse notenkraaker.

Hierboven nog een keer de Wageningse notenkraker. Op de foto onder een pestvogel in Nieuwegein. Beide vogelsoorten komen 's winters soms in grote aantallen vanuit Scandinavië en Noord-Rusland naar ons land, als ze in het noorden te weinig voedsel kunnen vinden. Notenkrakers gedragen zich opmerkelijk mak als ze hier zijn, omdat ze niet gewend zijn aan mensen en ons niet als een bedreiging ervaren.

Dick Kerkhof

We hebben een koele april achter de rug, dat waren we niet meer gewend. Toch verandert onmiskenbaar het klimaat. Wie erop let, kan ook in een incidenteel koud voorjaar de langetermijneffecten van klimaatverandering waarnemen.

Eerst wil ik het hebben over de effecten van zomerdroogtes op de voorjaarsflora in het daaropvolgende jaar. Het laatste deel van dit artikel gaat over een proces dat meer tijd neemt: het opschuiven van de areaalgrenzen van plantensoorten.

Zomerdroogtes zorgen voor bonte voorjaarsbermen

De afgelopen jaren waren de zomers vaak heet en droog. Zo droog, dat in bermen en graslanden met een diepe grondwaterstand de vegetatie in juni-juli-augustus deels afstierf of na een hooibeurt nauwelijks meer aangroeide. Er ontstaan dan gemakkelijk open plekken in de grasmat. Maar, zoals we allemaal weten: de een zijn dood is de ander zijn brood. Open plekken – dat is precies wat pionierplantjes nodig hebben voor hun kieming. Daar hebben ze geen last van heerszuchtige, allang gevestigde, overblijvende planten die bijna alle ruimte in beslag nemen en bijna alle licht wegvangen.

In graslanden zijn de pioniers op open plekken vaak annuellen: kortlevende planten die na zaadzetting afsterven. Een deel behoort tot de winterannuellen. Die kiemen in het najaar of vroeg in de winter, vocht is er dan genoeg. In de winter en het voorjaar groeien ze en leggen ze in hun wortels en stengels reserves aan, die dienen om uiteindelijk éénmaal te kunnen bloeien. Zo vanaf maart beginnen ze in bloei te komen en vruchten te produceren. Begin juni zijn ze wel klaar. De planten sterven af, de vers gevormde zaden overleven de zomerhitte op of net onder het maaiveld en kiemen pas in het najaar, waarmee de cir-

kel rond is. Voorbeelden? Vroegeling, zandhoornbloem, zandraket, wit hongerbloempje, raapzaad.

Zoek in december maar eens op open plekken in de stad (boomspiegels, ruimten tussen straatklinkers), vooral waar de grond wat zandig is: de jonge plantjes van vroegeling, die vanaf maart zullen bloeien, zijn dan al gekiemd en druk doende met groeien.

Een ander deel van de graslandannuellen gedraagt zich wat opportunistischer. Net als de pure winterannuellen kunnen ze al in het najaar kiemen, maar soms doen ze dat ook later, en hun bloei en vruchtzetting is minder gebonden aan het voorjaar. Als de zomer qua hitte en droogte meevalt, blijven ze ook ruim na het voorjaar nog groeien en bloeien. Voorbeelden? Gewone reigersbek, zachte ooievaarsbek, kleine klaver, hopklaver, grote ratelaar, herderstasje.

Het valt op dat het voorjaarsaspect (april-mei) van droge bermen en graslanden de laatste paar jaar steeds kleurrijker wordt door de uitbundige bloei van eenjarige graslandpioniers, en dat is dus voor een flink deel te danken aan het frequent optreden van zomerdroogtes, die gaten in de overblijvende vegetatie slaan.

Westelijke leidijk Merwedekanaal

Een mooi voorbeeld is de westelijke leidijk langs het Merwedekanaal, ten noorden van de sluis, tussen de Zomerdijk en de Lek bij Vianen (Afbeelding 1). Het eerste stuk waar je op komt is hoog en vrij zandig, waardoor in droge zomers de vegetatie veel droogtestress krijgt te verduren. Verderop is de dijk een jaar of zeven geleden verlaagd in het kader van *Ruimte voor de Lek* en afgedekt met behoorlijk zware klei. Het is misschien verrassend, maar die klei levert in hete zomers ook droogtestress op. Het materiaal wordt dan zo hard als beton, waardoor er een transportprobleem ontstaat: in de ondergrond zit wel vocht, maar

Afbeelding 1. Het hoge deel van de westelijke leidijk langs het Merwedekanaal, met veel knolboterbloem en gewone reigersbek (vrij grote roze bloemen met donker hart, geveerde blaadjes).

Op de voorgrond zijn ook zachte ooievaarsbek (kleinere roze bloemen, rondachtige ingesneden blaadjes), gevlekte rupsklaver (linksonder) en een paar akkerhoornbloemen (wit) zichtbaar. Ook zijn flinke open plekken te zien.

de planten krijgen het bijna niet door de uitgedroogde klei getrokken. Dit verklaart deels waarom de flora op dit nieuwe kleiige deel toch overeenkomsten vertoont met die op het oude zandige deel.

Karakteristieke hittebestendige, overblijvende planten op de leidijk zijn sikkelklaver, handjesgras, akkerhoornbloem, kruisdistel en geoorde zuring. Dat zijn echte 'diehards', die zich niet laten kisten door droogte en tropi-

sche hitte in de zomer. Ze hebben uitgebreide wortelstelsels of uitlopers (sikkelklaver, akkerhoornbloem, kruisdistel en handjesgras) waarin veel reserves zijn opgeslagen, of leerachtige bladen (geoorde zuring, kruisdistel) die goed bestand zijn tegen uitdroging. Knolboterbloem staat er ook heel veel. Die is 's winters groen en bloeit in het voorjaar. Midden in de zomer zijn de bovengrondse delen afgestorven, maar net onder het maaiveld

Afbeelding 2. Gevlekte rupsklaver op de westelijke leidijk. Dankzij de karakteristiek gevlekte deelblaadjes is het een onmiskenbare soort.

*Ertussen zijn ook blaadjes van witte klaver (*Trifolium repens*) zichtbaar; die zijn vaag wit gevlekt en hebben gladdere bladranden.*

Rechtsonder een blad van smalle weegbree.

blijft de knolvormig verdikte stengelvoet in leven. Zodra het september geworden is, lopen die stengelvoeten weer uit en zijn bovengronds weer bladeren van knolboterbloemen te vinden.

En er staan dus heel veel annuellen die op open plekjes kiemen en vooral in april-mei massaal bloeien, waaronder gewone zandmuur, kluwenhoornbloem, veldsla, vergeten wikke, herderstasje, raapzaad, zachte ooievaarsbek, gewone reigersbek, veldereprijs, kleine klaver, liggende klaver, hopklaver en... gevlekte rupsklaver (Afbbeelding 2), waarover verderop meer.

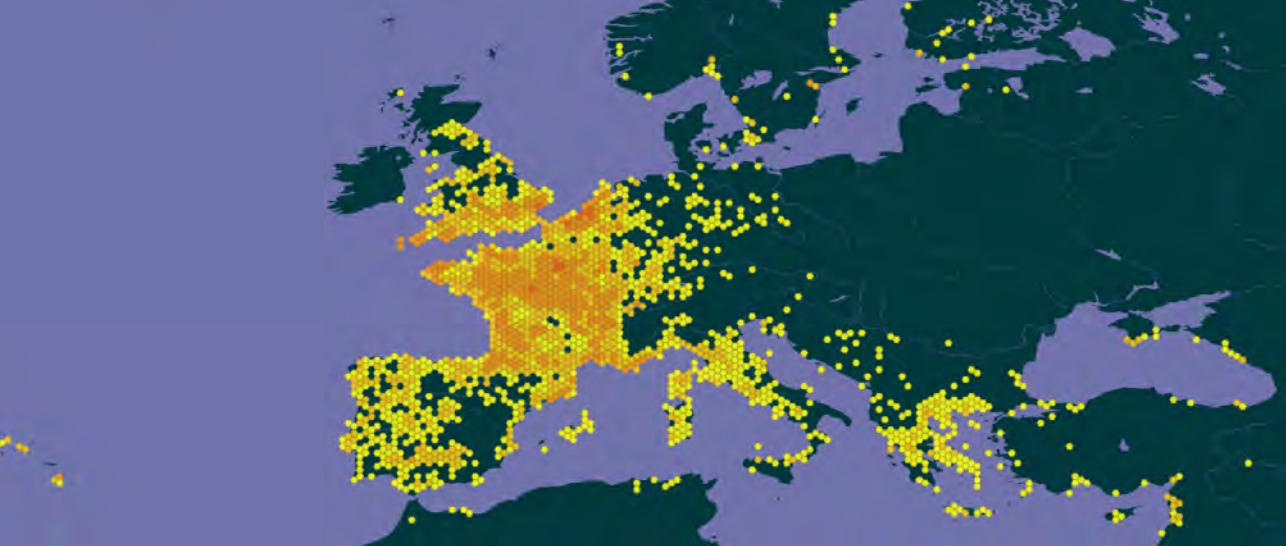
Het noordelijkste stuk van de leidijk, tegenover Vreeswijk, heeft een bodem van matig zware zavel: dit deel is minder zandig dan het zuidelijke stuk, maar ook minder kleiig dan het middenstuk. Hier zijn annuellen duidelijk minder talrijk. De overblijvende en enigszins vochtminnende ruige leeuwentand en katten-doorn staan hier wel veel. In de overgang naar de ruigte op het steentalud langs het Merwedekanaal kun je de eveneens overblijvende gewone agrimonie en kruisbladwalstro vinden, en hoog op de stenen van de krib in de Lek staan dan weer enkele bij uitstek droogte- en hittebestendige overblijvende soorten: zacht en wit vetkruid, echte 'diehards'.

Klimaatverandering leidt tot areaalverschuivingen

Het is te verwachten dat de opwarming van het klimaat gevolgen heeft voor de arealen (verspreidingsgebieden) van plantensoorten. Sommige streken worden te heet voor een soort, waardoor die achteruit zal gaan en daar zelfs kan verdwijnen. Ook zullen gebieden juist geschikt worden voor soorten die er eerder niet voorkwamen, omdat de winters er vroeger te koud of de zomers er niet droog en warm genoeg waren.

Dergelijke areaalveranderingen worden het eerst zichtbaar dicht bij de areaalgrens van een soort – daar hoeven de planten immers maar een relatief korte afstand te overbruggen om nieuw gebied te koloniseren. Het is ook te verwachten dat planten die beschikken over lange-afstandsverspreidingsmiddelen het snelst zullen oprukken naar nieuw geschikt gebied. Zulke efficiënte verspreiders zijn bijvoorbeeld soorten die heel lichte sporen of zaden produceren die door het lucht-ruim kunnen reizen, zoals mossen en orchideeën.

Zo hebben de orchideeën hondskruid, bijenor orchis en bokkenorchis vanouds een Midderterraan-Atlantisch areaal: Zuid-, Midden- en West-Europa. Het zijn soorten die baat hebben bij zachte winters, want zij komen al in de

Afbeelding 3. De verspreiding van gevlekte rupsklaver in Europa, volgens de prachtige website www.gbif.org (zie ook de literatuurlijst).

herfst boven de grond – langdurige vorstperiodes verdragen zij niet. Vroeger waren ze in Nederland heel zeldzaam en vrijwel beperkt tot Zuid-Limburg, Zeeland en de kalkrijke kustduinen. Tegenwoordig zijn hondskruid en bijenorchtis niet zeldzaam meer in de hele westelijke helft van het land. In de Vijfheerenlanden staan ze nu ook, vooral in de Everdinger Waarden, maar ook in de Middelwaard bij Vianen zijn ze waargenomen. Bokkenorchis hebben wij nog niet gevonden, maar die heeft zich wel fors uitgebreid in de kalkrijke duinen, Zeeland en aangrenzend Noord-Brabant. Wie weet zien we die ook nog eens bij ons in buurt.

Gevlekte rupsklaver is een vlinderbloemige, oftewel een peuldrager. Het is geen echte klaver, zoals kleine klaver (*Trifolium dubium*) en liggende klaver (*T. campestre*), maar een rupsklaver (*Medicago arabica* is de wetenschappelijke naam), net als hopklaver (*M. lupulina*) en sikkellklaver (*M. falcata*). Zij is gemakkelijk herkenbaar aan de donkerpaarse vlekken op de deelblaadjes. De armbloemige bloeiwijzen vallen weinig op, doordat ze grotendeels schuilgaan tussen de bladeren. De bloemetjes hebben wel een mooie, warm oranjegele kleur. Het is een plant van matig voedselrijke, iets vochtige zavel- en kleigrond.

Rupsklavers heten zo omdat hun peulvruchtjes doen denken aan strak opgerolde, steke-

lige rupsjes. De peulen, met meerzadige kamertjes, springen niet open – de hele peul wordt als haak- of klitvrucht verspreid door dieren. Een heel ander verspreidingsmechanisme dus dan dat van orchideeën – de vruchten van rupsklavers zullen doorgaans niet heel ver komen, tenzij ze worden meegevoerd met het overstromingswater van een tijdelijk buiten zijn oevers tredende rivier of beek.

Net als bijenorchtis, hondskruid en bokkenorchis heeft gevlekte rupsklaver in Europa een Midditerraan-Atlantisch areaal (Afbeelding 3). Lange tijd was zij in Nederland goeddeels beperkt tot de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. Afbeelding 4 toont de verspreiding vóór 1950. Ineke Quené-Boterenbrood schreef in deel 2 van de *Atlas van de Nederlandse Flora* (1985): “Deze mediterraaan-Atlantische soort bereikt in Nederland de noordgrens van haar continentale areaal.” Even verderop schrijft ze dat gevlekte rupsklaver een kensoort is van een vegetatietype dat “hier te lande op zonnige dijkhellingen voorkomt, vooral in het Deltagebied. Zij kan aldaar dank zij de zachte winters goed standhouden.” Het verspreid voorkomen elders in Nederland is volgens Quené-Boterenbrood “vrijwel zeker oorspronkelijk adventief”, dat wil zeggen: te danken aan onopzettelijke verspreiding door de mens.

Het kaartje van gevlekte rupsklaver voor de

Gevlekte rupsklaver
Medicago arabica

Gevlekte rupsklaver
Medicago arabica

Afbeeldingen 4 (1700-1949, links) en 5 (1950-2021, rechts) laten de toename van gevlekte rupsklaver in Nederland goed zien. Bron: FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten.

periode 1700-1949 toont één stip bij Vianen. Die berust op een waarneming die Frans Antonie Stafleu deed op 26 juni 1939, niet ver van de Lekbrug (het kan ook aan de Vreeswijkse/IJsselsteinse kant zijn geweest). Misschien is zij wel aangevoerd bij de bouw van de Lekbrug, enkele jaren eerder – wie zal het zeggen?

De eerste goedgekeurde waarneming van gevlekte rupsklaver op de westelijke leidijk langs het Merwedekanaal is gedaan in 1982 door een veldmedewerker die kilometerhok 134-445 inventariseerde in opdracht van de Provincie Utrecht. Zelf leerde ik gevlekte rupsklaver ergens in de jaren 1980 ook op die dijk kennen, nabij de 'loswal', een plek waar schepen konden aanmeren om goederen te lossen of te laden. Sindsdien vermoed ik dat zij een keer is meegelift met een schip dat uit Zeeland kwam.

Hoe dit ook zij, zeker is dat gevlekte rupsklaver tegenwoordig rond Vianen behoorlijk algemeen is. Bij dijkversterkingen eind vorige eeuw en ook bij het recente *Ruimte voor de Lek*-project is de westelijke leidijk langs het Merwedekanaal wederom gebruikt als aan-

legplaats voor de aan- en afvoer van grond per schip. De kans is groot dat toen met de banden van de vrachtwagens, die maandenlang af en aan reden, vruchten of zaden van gevlekte rupsklaver verder zijn verspreid, want na de dijkversterking verscheen zij op allerlei plekken op de dijken en zij staat nu ook op veel plekken langs de Pontwaardgeul. Ook elders is zij flink toegenomen, al is zij in het noordoosten van het land nog steeds een grote zeldzaamheid (Afbeelding 5).

Internet/literatuur

- FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten. <https://www.verspreidingsatlas.nl/0797> [11 mei 2021].
- Global Biodiversity Information Facility. <https://www.gbif.org/species/2965527> [11 mei 2021].
- Quené-Boterenbrood, A.J., 1985. Gevlekte rupsklaver. In: J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate (red.). Atlas van de Nederlandse Flora 2. Zeldzame en vrij zeldzame planten. Bohn, Scheltema & Holkema. Utrecht.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1987. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 2. IVN i.s.m. VARA en VEWIN. Amsterdam.

NESTVLOTJES VOOR DE ZWARTE STERNS

Chris Kramer, Piet Solleveld & Rien de Keijzer

Dinsdag 27 april, inderdaad op Koningsdag, gingen drie leden van de vogelwerkgroep op pad om de nestvlotjes voor de zwarte sterns te plaatsen langs de Linge bij Kedichem. Het is altijd een hele onderneming. De bus laden met 20 nestvlotjes, voorzien van een nummer en een matje. Daaraan zit een touw bevestigd met een steen voor de verankering. Verder wat gereedschap en drie overalls.

Vervolgens werd er in Acquoy een kano opgehaald. Aangekomen bij de Eng werden de vlotjes op een kar geladen en naar de locatie gereden. Dit keer werden we geholpen door een drietal scholieren die hun maatschappelijke stage bij ons deden. Ze kregen een overall aangereikt. (Een volgende keer moeten we de overalls van te voren wassen en niet achteraf...) De meiden gingen in de kano te water om naar de beoogde plek te peddelen.

Daarna gingen ze aan de slag. Op elk vlotje werd een kommetje van klei gemaakt. Met een gootje om het eventuele water af te voeren en een plukje watermunt of iets dergelijks voor de aankleding. Een nestje maken doen de zwarte sterns nauwelijks. Van oorsprong broeden ze op krabbenscheervegetaties, maar die zijn praktisch verdwenen uit onze streek. De nestvlotjes zijn inmiddels breed geaccepteerd door de vogels. In de Zouweboezem worden de vlotjes ook nog omringd met een stukje gaas om te voorkomen dat er eenden op gaan zitten. Het blijkt dus echt niet zo eenvoudig om een broedsel groot te brengen. Om de broedresultaten beter te kunnen volgen, hebben we de vlotjes genummerd en worden ze op volgorde in het water geplaatst. Alle werkzaamheden werden zonder nat pak afgerond dit jaar. Toen we klaar waren, kwam

Drie scholieren en Piet Solleveld aan het werk op de vlotjesbouwplaats.

er meteen een zwarte stern een kijkje nemen. Dat gaf moed! Hoe het verder zal gaan in dit broedseizoen is moeilijk te voorspellen. Tot medio mei waren de sterns nauwelijks te zien... Eén van de dingen die voor verstoring kunnen zorgen is dat hondenbezitters hun huisdier weleens in de plas laten zwemmen. Daarom hebben we een tweetal bordjes geplaatst met het verzoek dit niet te doen. Het is immers geboden de honden aan de lijn te houden in het gebied en op de paden te blijven. Verder geen olifantenpadjes betreden! Wordt vervolgd.

Rechts een vlotje met nestkom, huisnummer, kamerplant en verankeringssteen. Hieronder de meiden en Piet en Rien te water. De zwarte sternfoto's zijn van Hille de Bruin.

EEN SNIJGRIEND IN VIJFHEERENLANDEN

HET WERK VAN EEN MANDENBREIER

Henri W. Groeneveld

Hakgrienden in de Vijfheerenlanden produceerden stokken van wilgenhout die de griendwerkers om de drie jaar in de winter oogsten en in het voorjaar schilden. Van die witte stokken maakte de hoepelmaker hoepels die de kuiper om houten vaten en tonnen monteerte. Naast deze hakgrienden groeiden in deze streek ook snijgrienden. En die leverden ieder jaar de wilgentenen waar manden van gevlochten werden. Dat was het ambacht van de mandenmaker, in deze streken ook wel mandenbreier genoemd. Deze wilgentenen (of vlechttenen) zijn twijgen van een half jaar oud. In de Vijfheerenlanden werden ieder jaar op de derde dinsdag in november de tenen van snijgrienden (die nog aan de wilgzaten) door een notaris verkocht. Deze openbare verkoping vond plaats in de uitspanning 'HET ZWIJNSHOOFD' in Vianen. Eenmaal verkocht, konden griendwerkers de tenen in de

snijgrienden komen snijden. In bossen met een omvang van 86 cm werden ze bij mandenfabrieken en zelfstandige mandenmakers afgeleverd.

In de middeleeuwen werden al manden van wilgentenen gemaakt. Dat waren manden om boodschappen mee te doen. Heel veel manden en mandjes werden gebruikt bij het oogsten van groenten en fruit (Afbeelding 1). Voor ieder product was er een passende mand met een specifiek volume. Aardappelmanden hadden meestal een volume van 'een derde mud'. Een mud is 70 kg en een volle aardappelmand weegt zo 24 kg. Een gewicht dat voor een volwassen man te hanteren is. Een 'hoenderik' is een mand om kersen mee te plukken. Hij werd boven aan de ladder of in de boom gehangen en je had zo beide handen vrij om de kersen te plukken. Helemaal vol

Afbeelding 1. Manden gemaakt door Jan Lakerveld. 1. Mand voor open haard hout. 2. Paraplumand. 3. Boodschappenmand. 4. Fruitmandje (in Afbeelding 7 in productie!) 5. Pruimenplukmand. 6. Oogstmand. 7. Kersenplukmaand, ook genaamd haneker, haanderik of hoenderik. 8. Fruitmand. 9. Mand. 10. Wasknijpermandje.

Afbeelding 2. Jan Lakerveld staat hier in Tienhoven aan de Lek op zijn 'akkertie' snijgriend naast het wilgenras 'Frans Geel'. Typische snijgriend met een kort stammetje (stoof) en heel veel tenen die niet vertakt en over de hele lengte even dik zijn.

met kersen zat er dan 6 kg kersen in. Er was zo na de oogst geen weegapparatuur meer nodig. Door het aantal volle manden te tellen was de totale opbrengst in kg te berekenen.

In de loop van eeuwen zijn er tientallen soorten manden ontstaan, bijna voor elk product een passende mand: fruitmanden, vismanden, eiermanden, aardappelmanen, botermanen, aspergemanden, kersenmanden, enzovoorts. Totaal ongeveer 60 typen manden. En op de markt stalden marktkooplui hun goederen uit in manden en huisvrouwen gingen met een boodschappenmand naar de markt. In Nederland zijn er in een periode van vijf eeuwen miljoenen manden gemaakt. Een

groot deel daarvan werd naar het buitenland geëxporteerd. Tot ± 1950 werden in Nederland jaarlijks honderdduizenden manden van wilgentenen gevlochten. Daarna waren binnen enkele jaren de manden door (gratis!) plastic zakken vervangen.

Aanleg en kweek van snijgrienden

In het vroege voorjaar, als de vorst voorbij is, worden in maart dikke tenen met een lengte van ongeveer 70 cm (aan de basis zo'n 1,5 cm dik) 5 – 20 cm diep in de natte veen- of kleigrond gestoken. Deze stek gaat wortelen en krijgt na een week of acht nieuwe uitlopers, twijgen aan de top. Daar komen bladeren aan

en als die er eind oktober afvallen, kunnen de tenen er met een vlijmscherp teenmes afgesneden worden. In het voorjaar loopt deze stek opnieuw uit en de groeicyclus herhaalt zich. Deze snijwilg krijgt zo een stammetje (net als bij de hakgrienden), een stooftje, waarvan iedere winter de (kale) tenen geoogst worden en de stooft (het stammetje) ieder jaar steeds dikker wordt. Voor een maximale opbrengst stonden deze wilgen 20 cm uit elkaar naast paden van zo'n 40 cm breed. Dat zijn 15 wilgen per vierkante meter, ongeveer 150.000 wilgen per hectare. Met acht wilgentenen per stooft konden daar jaarlijks ruim een miljoen tenen van gesneden worden. Na zo'n 25 – 35 jaar werd de productie van vlechtteen minder. De minst producerende wilgen werden jaarlijks verwijderd en op dezelfde plek werd in het voorjaar weer een nieuwe stek ingeplant.

Voor de mandenmakerij zijn wilgentenen nodig die vier eigenschappen hebben: (a) niet vertakt, (b) lang (vanaf 1,25 tot ongeveer 2,5 meter) en (c) overal even dik (behalve de top van ± 35 cm) en (d) taai en buigzaam. De meeste wilgen zijn niet geschikt om daar vlechtteen van te oogsten, van de knotwilg bijvoorbeeld helemaal niet. In de voorbije eeuwen zijn speciale wilgenrassen ontstaan, vaak kruisingen, waarvan nu het 'Belgisch Rood' en het 'Frans Geel' de meest gebruikte zijn (Afbeelding 2). Deze wilgenrassen werden massaal gekweekt in snijgrienden, productiebossen voor wilgentenen. Dat bos groeide op een natte, venige bodem die voor landbouw of veeteelt niet geschikt was. Op zeer kleine schaal worden wilgentenen nu nog zo gekweekt.

Snijgriend achter de Schaapskooi

Ongeveer 700 meter achter de Schaapskooi in Over-Heicop ligt nog een snijgriend waarvan jaarlijks in de winter nog wilgentenen geoogst worden. Vele wilgen zijn hier in de voorbije decennia doodgegaan en niet door nieuwe stekken vervangen. Wat er nu nog staat is in de loop der jaren een verzameling oude, kleine 'knotwilgjes' geworden, waarvan bij velen het hout deels verrot en verdwenen is. Maar

Afbeelding 3. Het 'klassieke' teenmes (gemaakt door de lokale smid) waarmee hier tenen van het ras 'Belgisch Rood' gesneden worden.

zo lang de bast blijft leven, groeien er ieder jaar weer tenen op (die geoogst worden!). Resultaat is hier een wonderlijke verzameling van dikke, knoestige open stooftjes die inmiddels tientallen jaren oud zijn. Eind oktober, als alle blad eraf gevallen is, staat hier een fraaie populatie wilgen met rode tenen.

Oogst en opslag van wilgentenen

Vlechttenen werden voorheen met een vlijmscherp teenmes van de stooft gesneden (Afbeelding 3). Dat teenmes werd vroeger door de lokale smid gemaakt en ging bij goed onderhoud een mensenleven mee. Iedere griendwerker had zijn eigen teenmes en slijpsteentje. En hij zorgde er wel voor dat dat mes scherp was. Het teenmes is al lang geleden vervangen door een snoeischaar. Uit het kleine areaal snijgrienden worden nu wilgentenen geoogst met een snoeischaar.

Afbeelding 4. Drie 'soorten' teen. 1. Ongeschilde teen, 2. Geschilde teen, 3. Gebufte teen. De losse groene tenen voor de witte, geschilde teen zijn vers gesneden. Bosje 1 is met bindteen opgebonden. Een bindteen is een verse teen, die vlak voor het opbinden even handmatig soepel gedraaid is.

Na de oogst zijn er drie methoden om de tenen te bewaren, afhankelijk van het doel waarvoor ze gebruikt gaan worden (Afbeelding 4).

1. Ongeschilde teen

Vers gesneden tenen onder een afdak of in een schuur helemaal laten drogen. Dat duurt minimaal drie maanden! (Van verse teen kan wel een mooie stevige mand gevlochten worden. Maar die droogt daarna in enkele maanden op, tenen worden daarbij dunner door waterverlies (zo'n 25%) en de mand verliest daarbij de stevigheid en wordt erg wiebelig.) Droge, ongeschilde tenen kunnen enkele jaren bewaard worden, daarna neemt de kwaliteit langzaam af. Kurkdroge tenen kunnen niet gebogen worden, ze breken direct als je ze buigt. Vóór gebruik worden deze ongeschilde tenen een paar weken onder water gelegd, waardoor de buigzaamheid weer terugkomt. Van ongeschilde teen werden vroeger aardappelmanden en eendenkorven gemaakt.

2. Geschilde teen

Na het oogsten in de winter (en dat kan wel tot tien weken na het oogsten zijn) worden vanaf begin maart bossen tenen in ongeveer 10 cm diep water gezet. Dat kan in een slot of in een waterdichte bak. Na een week of 5 à 8 (hangt van de temperatuur af) lopen deze tenen weer uit. Er komen weer blaadjes en wortels aan. Net als bij de stokken van de hakgriend ontstaat er in de teen tussen het hout en de bast een groeilaag van erg zacht weefsel. Dit zachte weefsel maakt schillen mogelijk (Afbeelding 5). En dat gebeurt in mei met een schilijzer. Deze tenen, die lang genoeg in het water hebben gestaan, worden in het schilijzer geslagen en dan door dat schilijzer getrokken. Daardoor wordt de bast er heel gemakkelijk af gestroopt. Het houtige deel van de teen houd je zo over, je spoelt die even af en laat het in de zon drogen. Gedroogd is deze witte, gladde teen zeker 3 jaar te bewaren. Om er later een mand mee te vlechten, worden ze een paar uur onder water gelegd, waardoor de buigzaamheid weer terugkomt.

Afbeelding 5. Het schillen van teen die vanaf eind februari/ begin maart zo'n zeven weken in 10 cm water heeft gestaan. Na ongeveer zeven weken zijn uit deze tenen weer bladeren en wortels gegroeid (A). Deze tenen worden van boven in het schilijzer geslagen (rode pijl) waardoor ze daar in vastklemmen. (B) Dan de teen er horizontaal uit trekken waardoor de bast er in enkele stroken af getrokken wordt (C). Je houdt een witte teen over, de losgetrokken bast blijft in het schilijzer zitten. Die haal je er na enkele tenen uit. De witte teen wordt in de zon gedroogd en is zo een paar jaar houdbaar. Dit schillen is geen zwaar werk. Per uur kun je makkelijk 100 - 120 tenen schillen.

Niet te lang, niet te kort, een ervaren mandenmaker vindt de optimale tijd van opweken door ervaring.

3. Gebufte teen

Na het oogsten (en dat kan ook weer weken na het oogsten zijn) worden de tenen enkele uren in water van $\pm 70^\circ \text{C}$ gelegd, waardoor de bast eraf valt en er lichtbruin gekleurde en gladde tenen over blijven. Hiervoor zijn grote bakken heet water voor nodig. Dit proces noemt men buffen (in Engeland ontwikkeld) en heeft het nadeel dat er altijd een enorme stank bij ontstaat. Buffen wordt daarom alleen commercieel door bedrijven gedaan. De gebufte teen wordt daarna gedroogd en kan zo enkele jaren bewaard worden. Vóór gebruik wordt deze lichtbruine teen een uur of

3 onder water geweekt, waardoor de noodzakelijke buigzaamheid weer terugkomt.

Het vlechten (breien) van manden

Werd in de Gouden Eeuw door mandenmakers gedaan, verenigd in het gilde van de mandenmakers (nu zouden ze tot de zzp'ers behoren). In 1694 is door Nicolaus Visscher in Amsterdam een boekje uitgegeven waarin 100 verschillende ambachten met etsen zijn afgebeeld: de *Spiegel van 't mensche-lyk bedryf*. En een daarvan laat zien hoe de mandenmaker toen zijn manden maakte (Afbelding 6). Vanaf ongeveer 1840 zijn er in Nederland mandenfabrieken gekomen, waar tientallen mandenmakers voor een karig loon manden en eendenkorven vlochten. Men ver-

diende daar iets te veel om dood te gaan en veel te weinig om van te leven... Werkdagen van 7 tot 19 uur waren toen heel gewoon. En daarbij natuurlijk wel de hele dag doorwerken! Je werd betaald voor je productie: aantal manden en korven die je gemaakt had. Per dag 15 eendenkorven vlechten was toen 'normaal'. Manden vlechten is een ambacht, een vak. Kost je maanden om dit in de vingers te krijgen. Teunis Lakerveld (1914 - 2000) uit Tienhoven aan de Lek is direct na de lagere school mandenmaker geworden en is dat tot 1940 gebleven. Verdiende uiteindelijk 6-8 gulden per 60-urige werkweek. Zijn zoon Jan Lakerveld (25-3-1940) heeft het mandenmakersvak rond 1980 uit liefdeberij opgepakt en in enkele jaren alle fijne kneepjes van dit ambacht van zijn vader geleerd. In zijn kleine snijgriend achter zijn huis in Tienhoven aan de Lek vlecht hij 's zomers nog steeds manden en eendenkorven van de wilgentenen die voor een deel in zijn snijgriend groeien. Jan noemt zichzelf geen mandenmaker, maar een mandenbreier. En hij breid zijn manden op een plank (Afbeelding 7). Vergelijk dit plaatje met de ets van afbeelding 6: beide mandenmakers vlechten hier hun mand op een plank. (Jan noemt dat zijn 'breiplank'.) Er is aan dit handwerk in ruim 400 jaar niks veranderd...

Na 1950 was het gedaan met de mandenmakerij in Nederland. Er werden geen manden meer gebruikt als verpakkings- en oogstmateriaal. Plastic is hier de norm geworden. Dat was economisch zeer lucratief, ondanks alle desastreuze gevolgen van dien. Onze westerse economie heeft hiermee na 1950 heel geleidelijk een gigantisch afvalprobleem gekregen dat in de voorbije zeven decennia alleen maar groter is geworden. In de mandeneconomie bestond dit afvalprobleem niet. En dat laat het prentje van de oude eendenbroedkorven zien (Afbeelding 8). Deze korven zijn gemaakt van ongeschilde wilgentenen. Dit exemplaar is na vier jaar in het veld totaal versleten. Na verwijderen kunnen de resten verbrand worden. Als het voortijdig in het water valt, zal verrotting het 'breisel' van wilgentenen

10

De Mandemaaker.
't Ondichte Vat, En houd geen nat.

*Die waatter schepte met een Mand,
Die scheen niet wel by Zyn Verstand:
Veel Handen soecken Heil te grypen,
In't gaatich Vat van deesen tyd,
Maar 't sal haar altemaal ontsypen,
Schep Heil in't Vat der Eeuwigheid.*

kopie uit:

*Spiegel van 't menschelyk bedryf
vertonende hondert verscheyde Ambagten seer
konstig afgebeeld en met zinnryke spreuken en
stigteleyke versen vermykt door
Johannes en Caspaares Luyken
en onlangs wylgegeven tot Amsteldam door
Nicolaus Visscher met privilegie*

AMSTERDAM 1694

Afbeelding 6. De mandenmaker in de Gouden Eeuw.

Afbeelding 7. Mandenbreier Jan Lakerveld heeft hier op zijn 'breiplank' een fruitmandje gevlochten en monteert daar nu een hengsel in (juni 2017). Vergelijk deze prent met Afbeelding 6. En zoek de verschillen.

door schimmels en bacteriën weer in koolzuur omzetten. Die wilgentenen zijn zonder kunstmest en bestrijdingsmiddelen gegroeid. En met een natuurlijke, totale afbraak is de cyclus helemaal rond.

Manden gemaakt van wilgentenen zijn tegenwoordig via internet te koop. De meeste komen uit Polen. In Oudewater staat de ruim gesorteerde mandenwinkel "De Broedkorf" (Statenland 3 naast de N228). Een honderdjarige klassieker in ons Hollandse Polderland! Fons Verweij verkoopt daar manden en deze ervaren mandenmaker vlecht ze ook in iedere vorm en gewenste maat! En een cursus mandenvlechten is daar ook mogelijk. Allemaal te zien op www.broedkorf.nl.

Op het internet is een aardig filmpje van 10 minuten te zien waar een mandenmaker op een markt een aardappelmand vlecht en laat zien waaraan een goede eendenbroedkorf moet voldoen. En je leert ook een mondje Nedersaksisch, als je goed oplet...

Kijk op <https://www.youtube.com/watch?v=us1iUdyvIJs>

Tip van mandenbreier Jan Lakerveld: Manden worden op de lange duur een beetje bros en daardoor breekbaarder. Zet je mand eenmaal per jaar een dag in de regen en laat hem daarna weer opdrogen. Dat verlengt de levensduur van je mand.

De eendenbroedkorf

Is al vijf eeuwen in gebruik om de populatie van wilde eenden op peil te houden en zo mogelijk nog groter te maken. Allemaal voor de jacht. Nu zijn deze broedkorven in gebruik als onderdeel van natuurbescherming.

Eendenkorven worden Nederland nog steeds van ongeschilde wilgenteen gemaakt (Afbelding 8). Is ongeveer 60 cm lang en biedt wilde eenden een passende broedplaats. Wordt altijd 10-15 cm boven water geplaatst (met de dichte kant tegen de overheersende windrichting in) om de eenden-eieren en jongen te beschermen tegen predatoren als ratten en vossen. Die kunnen er niet bij. Men doet er een laagje dor blad en wat droog mos in, waarna de eend er later wat eendendons van zichzelf bij doet. Daarna worden de eieren gelegd en uitgebroed. De eend komt altijd vliegend bij deze korf en landt daarbij op het platte stukje aan de voorkant.

Zijn de eieren uitgebroed, dan lopen de eendagskuikens er uit, vallen op het water en zwemmen achter moeder eend aan. Terug de broedkorf in is voor hen niet mogelijk.

Afbelding 8. Een eendenbroedkorf. Heeft maar drie (wilgen)stokken nodig om geplaatst te worden (A)... Rode stip markeert de landingsplaats van moeder eend, die altijd vliegend aankomt. Na enkele jaren is zo'n eendenbroedkorf versleten (B), het "Grote Geluk van de Gouden Eeuw". Hollandse steden hadden toen enorme milieuproblemen, maar dit vlechtwerk van ongeschilde wilgentenen verdween uiteindelijk reukloos en op natuurlijke wijze...

Even terugkijken...

De vier geplande vogelexcursies voor kinderen konden allemaal doorgaan. Enkele kinderen kwamen zelfs alle zaterdagochtenden. In totaal waren er 35 deelnemers. We hebben veel vogels mooi kunnen zien en horen. Op een fotoblad met afbeeldingen konden de soorten worden aangekruist. We bezochten tweemaal het gebied achter de Schaapskooi, eenmaal de Everdinger Waarden en eenmaal het Zouweboezemgebied. Mooi om te merken dat er kinderen zijn die al heel wat veldkennis meebrengen. En anderen ontdekken hoe leuk het is met ons op pad te gaan. Dus: voor herhaling vatbaar.

Slootjesdag

Op zaterdag 12 juni doen we mee met de landelijke Slootjesdag. Dit houdt in dat we slootbeestjes vangen achter de Schaapskooi, en uitvoerig gaan bekijken, zo mogelijk met binoculairs. Ook maken we, als de tijd het toelaat, een knutselwerkje.

Er zijn twee mogelijkheden, van 10:00 -12:00 uur en van 13:30 – 15:30 uur. Kinderen onder de 8 jaar alleen met begeleiding. De kosten zijn 3 euro per kind. We houden ons aan de dan geldende regels.

Opgeven is echt nodig. Dit kan bij C. Kramer, per email chr.kramer@outlook.com, of tel. 0345- 619684.

Educatieve gezinswandelingen

Komende zomerperiode worden er opnieuw gezinswandelingen georganiseerd op donderdagavonden. We beginnen steeds om 19:00 uur bij de Schaapskooi en lopen dan door het gebied. De wandelingen duren tot ongeveer 20:30 uur. We vragen een kleine bijdrage van 1 euro per persoon. We letten op alles wat we tegenkomen: vogels, kriebelbeestjes, vlinders, bloemen etc. De volgende data zijn gepland: 24 juni, 8 juli, 22 juli, 5 augustus en 19 augustus. Opgeven is noodzakelijk: zie hierboven.

Bont zandoogje. Foto: Sonja van Baren.

Overige activiteiten?

Mogelijk worden er nog meer jeugdactiviteiten georganiseerd. Kijk daarvoor op de website van onze vereniging.

DE IMITERENDE SPREEUW

Paul van der Waal

Lang geleden bezochten we een grote stad. Het was volop herfst: wind, regen en vallende bladeren. Het werd al schemerig en we gingen huiswaarts. Opeens werd ons gehoor getroffen door talloze roepende, ratelende, klokkende en piepende geluiden. Ze imiteren van alles. Hoog op de rand van een gebouw zaten, broederlijk naast elkaar, witgespikkelde vogels ter grootte van een merel. Dichterbij in een rij platanen zaten dezelfde vogels, die een hels kabaal maakten. Nu zagen we de vogels beter; namelijk spreeuwen die zich klaarmaakten voor de nachtrust. Wel waren de straatstenen wit... Wat een prachtig gezicht: er kwamen steeds meer spreeuwen van grote hoogte binnenvallen. En ieder beestje zocht zijn plekje, want eendracht maakt macht. Hoe slim spreeuwen zijn? Ze weten dat in de stad de temperatuur wat hoger is dan op het platteland. Dat scheelt vooral 's winters veel energie. Het is de moeite waard een grote donkere spreeuwenwolk tegen een lichtblauwe lucht gade te slaan. Zwenkend op commando: omhoog, omlaag; van links naar rechts; dichtbij elkaar of verder uit elkaar. Soms bolvormig om de slechtvalk of de sperwer in de war te brengen. Welk exemplaar van die kluwen spreeuwen kan die roofvogel pakken? De kluwen vogels probeert boven de roofvogel te komen en andersom. Soms lukt het de stootvogel (sperwer of slechtvalk) een ziek of zwak beestje te pakken. In het najaar zijn er meer 'kwetteraars' in ons land dan normaal. De 'Russen en Scandinaviërs' overwinteren hier graag. Ons land heeft een gematigd klimaat, ze vallen onder de beschermde vogels en er is volop voedsel. Als we de vogelatlas van Nederland opslaan, komen we erachter dat we zuinig op deze glanzende vogel moeten zijn: de landelijke broedpopulatie wordt weliswaar geschat op 450.000 tot 750.000 paren (2013-2015), maar sinds 1990 nemen de broedparen af met circa 60%. De oorzaken zijn divers; men noemt alleen landbouwintensivering en

verstedelijking. En laten we niet vergeten wat helaas nog steeds in zuidelijke landen hier en daar gebeurt. Op slaapplaatsen vangt men spreeuwen met grote netten en die beestjes worden als delicatessen op de markt gebracht. De laatste decennia zijn partners van vogelbescherming daar ook bezig met educatie, o.a. op scholen. Het doel is bewustwording van de schoonheid en het nut van spreeuwen en andere vogels in het geheel van de schepping. Tenslotte enkele weetjes van Nico de Haan. In 1891 zijn zestig spreeuwen losgelaten in New York, hetgeen tot een ware spreeuwenexplosie heeft geleid in de V.S. Er komen 110 soorten spreeuwen op onze aardbol voor. Onze zuiderburen hebben zelfs dynamiet ingezet met de bedoeling spreeuwenwolken te vernietigen. Spreeuwen gaan ook 's nachts op de slaapplaats door met zingen. We blijven genieten van deze boeiende vogels, die onze hulp en bescherming zeker waard zijn!

De bekende natuurschrijver Jac. P. Thijssen hield ook van spreeuwen, getuige zijn ex libris.

Een ex libris is een eigendomsmerk, dat in een boek wordt geplakt. Soms wordt er een stempel voor gebruikt.

RIJKDOM DICHTERBIJ...

Jolanda Lemcke

Het was een nat en koud voorjaar. Toch ben ik veel buiten geweest en ben ik nog veel buiten. Meer dan andere jaren? Ja, ik denk het wel. De nadrukkelijke verzoeken om thuis te werken, geen mensen te ontvangen thuis (of in elk geval niet veel en niet vaak), de gesloten winkels die een rondje door de stad ook niet aantrekkelijk maakten, geen vakantie-uitstapjes, niet even naar de dierentuin of het tuincentrum, dat alles gaf toch een opgesloten gevoel. Ik zocht een uitlaatklep, een tegenhanger: naar buiten.

Tussen het thuiswerken door was de tuin een prima pauze. Een jas aan tegen de kou. Dat natte viel wel mee, veel regen viel elders. De tuin knapte er van op: eindelijk was ik eens op tijd met het opbinden en geleiden van de clematis, voordat het een verwilderde warboel was geworden, zoals alle jaren. Eindelijk lukte het om de geraniums over te houden. Want elk jaar vergat ik ze in de winter-overblijf water te geven waardoor ze geheel verdroogden. Of, als ik daar dan wel op had gelet, zette ik ze te laat buiten en dan hadden ze van die rare, bleke, lange, kale uitschieters en deed een late nachtvorst ze alsnog de das om. Dit

jaar lukte het: stevige planten met frisgroen nieuw blad zette ik in de voorjaarszon overdag en 's avonds op tijd weer binnen om hen te beschermen voor de gure nachtwind. Eindelijk kregen de jonge plantjes die ik had gezaaid de aandacht die ze nog even nodig hadden voor ze groot genoeg waren om het alleen te redden. In het broeikasje zaaide ik, zoals elk jaar, zonnehoedjes, goudsbloemen, zonnebloemen, rode melde en nog veel meer. Alles kwam op en ik had tijd om ze te verspenen en uit te planten. In andere jaren was het vaak zo dat ze mooi ontkiemden en dat we dan twee weken op meivakantie gingen. Na die vakantie had ik het de eerste week ook weer druk en na een week of vier kleurde alles in het kasje bruin, sprieterig en ellendig. Vochttekort, aandacht tekort, mooie plannen, maar daar was het dan weer bij gebleven... Dit jaar niet. Geen vakantie-weg plannen, maar gewoon vakantie-thuis en dus tijd en aandacht voor alles dichtbij huis.

Wandelen, lekker buiten lopen, werd ook een nieuwe sport. En niet alleen van ons bleek al snel. In onze straat zagen we veel wandelaars, de vaste, bekende gezichten en ook veel on-

Reeën in de avondschemering. Alle foto's in dit artikel zijn van Hans Lemcke.

bekende mensen. Het is leuk om te zien dat wandelen op veel manieren kan. Je hebt de echte lopers met rugzak, vaak een gps of mobieltje met de route bij zich, meestal in flink tempo. Ik geniet altijd erg van de tweetallen die vol verhalen zitten en kletsend langslopen. Dan zijn er ook de mensen met oog voor vogels, tuinen, insecten, de wind en de zon, die ook best een klein praatje willen maken als ze langs mijn tuin wandelen. Van een heel ander slag zijn de jongeren of zij die dat willen blijven in strakke pakjes, met oordopjes die wandelen afwisselen met stukjes rennen (vaak in opdracht van hun coach die hen dat in de oren roept). Prachtig zijn de gezinnen al of niet met grote of kleine kinderen, die alles combineren: rennen, praten, lopen, bloemen plukken, fietsje op en toch weer af, even poes aaien... Het is zo leuk om al die verschillen te zien.

Het maakt wel dat het druk is en dat mag dan weer niet. Wij wandelen ook heel graag, maar niet in een rijtje, niet vanaf een overbevolkte parkeerplaats, niet tussen luid lachende en pratende anderen, hoe vrolijk dat ook is en hoezeer we het ieder gunnen. Wij willen liever een ree zien, de vogels horen, ons niet ergeren aan tientallen papieren zakdoekjes onder en bij struiken en hondenbolussen verspreid over het hele wandelpad. Het is goed dat veel mensen hun omgeving gaan ontdekken in deze coronatijden, maar het is erg

jammer dat veel mensen niet goed weten hoe zich te gedragen. Ik begrijp dat boswachters grote zorgen hebben, ik begrijp dat gebieden worden afgesloten voor wandelaars/recreanten. Natuur is geen winkelcentrum (en eigenlijk hoor je ook daar je afval niet zomaar weg te gooien uiteraard...). Natuurlijk is het lastig dat de terrassen dicht zijn en dus ook de toiletten, maar dat betekent toch niet dat het hele buitengebied een openbaar toilet en een grote vuilnisbelt hoeft te worden? Natuurlijk missen sommige mensen de festivals, maar moet dan de gettoblaster mee in het rustgebied van de dieren? Natuurlijk wil je graag je familie en vrienden ontmoeten, niet per twee, maar alle tien (of meer), maar ook in de vrije natuur, hoeveel ruimte daar ook is, is dat niet verstandig en voor alle niet-familie en niet-vrienden schokkend. Wat een lawaai, wat een onverantwoordelijkheid.

Wij gaan graag op zoek naar onontdekte wandelpaden. Jawel, dat kan ook dicht bij huis. En, nee, ik verklap ze hier niet. We gaan wandelen op tijdstippen dat iedereen aan de maaltijd zit. Dan is het grappig om te ontdekken dat mensen heel vaste patronen hebben. Tussen half zes en half acht is het heel rustig op menige wandelroute (zowel 's morgens als 's avonds).

De dagen worden langer en – gelukkig – de avondklok mocht weer in de kast: na negen en 's avonds is het heerlijk om buiten te zijn.

Nederland zit weer grotendeels achter de tv, dus het is rustig. Ik ben zelfs blij als het licht regent, dat geeft nog meer garantie op weinig mensen op pad. We zien reeën, grote zwevende roofvogels. We horen luid zingende merels in een hoge boom. We wijzen elkaar op een schuwe boomkruiper, op boksende hazen in het veld... Genieten.

Wat fantasie helpt dan ook. Bijvoorbeeld op die avond dat een zware wolkenband in de verte zichtbaar was. We stelden ons voor dat het bergen waren, ver weg, lonkend. Het deed buitenlands aan en het maakte de wandeling, hoewel overbekend, toch weer nieuw. Een andere keer zagen we een ree met een vreemde kleur: heel donker, bijna zwart. Juist in die weken werd melding gemaakt van het oprukken van 'nieuwe' soorten in Nederland, zoals de wolf, de lynx en de goudjakhals. Extra gespannen tuurden we door de verrekijker. Zien we nu een nieuwe soort? Ik denk dat het toch gewoon een donker ree was, maar de beleving was bijzonder.

Donker uitgevallen ree, of...?

Ook thuis in de tuin zien we meer, gewoon omdat we vaker en beter kijken. Een groene specht bezoekt regelmatig onze tuin, vliegt dan naar de overkant en maakt zo een rondje. Een bonte specht scharrelt aan de achterkant de bomen en ook de voederplank af. Er zit een

merelnest in het bamboebos. De winterkoning maakt wel drie of vier bolvormige nestjes in de klimop en zingt luid om een vrouwtje in zijn prachtige domein te verwelkomen. Het was een koud en nat voorjaar. Ik heb er-

van genoten, meer dan anders. Hoe de zomer eruit gaat zien en of we meer en verder weg kunnen, is nog onduidelijk. Eigenlijk veront- rust het me niet meer zo. Ik heb rijkdom ont- dekt dichterbij.

Annelies van Egmond

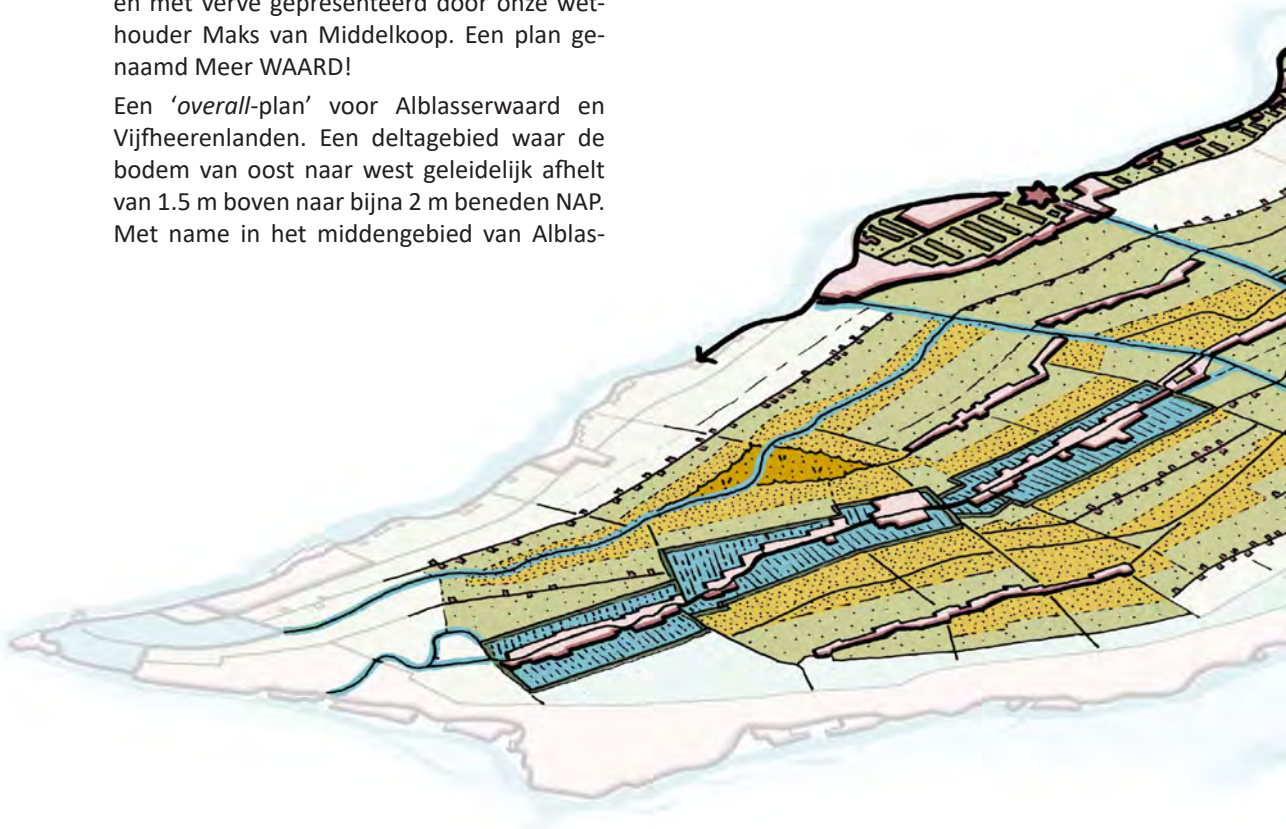
Je hoort het steeds vaker: grote opgaven als het terugdringen van CO₂- en stikstofuitstoot, tegengaan van bodemdaling, vergroten van de biodiversiteit, aanleg van waterbuffers voor droge zomers en afdoende bescherming tegen de verhoging van het zeeniveau, dat alles verdient een integrale aanpak. Gezien de vele raakpunten tussen deze opgaven is dat een logische gedachte. Minder voor de hand liggend is het mijns inziens als men dit ook wil koppelen aan de energietransitie en zelfs aan het tekort aan betaalbare woningen.

In 2019 werd zo'n integrale benadering gepresenteerd voor de Alblasserwaard. Inmiddels is dat plan uitgebreid voor de Vijfheerenlanden en met verve gepresenteerd door onze wethouder Maks van Middelkoop. Een plan genaamd Meer WAARD!

Een 'overall-plan' voor Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Een deltagebied waar de bodem van oost naar west geleidelijk afhelt van 1.5 m boven naar bijna 2 m beneden NAP. Met name in het middengebied van Alblas-

serwaard daalt de bodem. Om met de tractoren het land op te kunnen wordt het waterpeil laag gehouden. Hierdoor verdroogt de dichtbij het oppervlakte liggende veenlaag, die daardoor inklinkt. Daarbij komt veel CO₂ vrij en de aanwezige wegen en woningen verzakken snel.

Om bodemdaling tegen te gaan moet het grondwaterpeil in de weilanden omhoog. Dan verdroogt het veen niet. Dit is met name aan de orde in het kerngebied van Alblasserwaard. Dat vraagt van de aanwezige boeren wel een andere bedrijfsvoering, namelijk minder intensief, later maaien, soms zelfs

het overschakelen naar een ander product. Boeren zitten niet op die veranderingen te wachten. Tegelijkertijd is duidelijk dat er iets moet veranderen in de agrarische sector. Voor de waterschappen wordt het op een aantal plekken onbetaalbaar om het niveau van het grondwater verder te laten dalen. De kosten van bodemdaling voor infrastructuur en huizen zullen de komende decennia in de miljarden lopen. Eigenlijk zitten we in Neder-

land aan het einde van ons poldersysteem, de maakbaarheid van ons landschap. Alom is het uitgangspunt dat de kosten van de omschakeling in de landbouw niet alleen door de boeren kan en mag worden opgebracht. Maar als het alleen om geld gaat, kun je de natte gronden natuurlijk ook gebruiken voor zonnepanelen. Kortom, gaan we grondwaterpeilverhoging combineren met biodiversiteit of met energietransitie???

Afbeelding 1.

Afbeelding 2.

Het adaptieve landschap van de Binnenwaard volgens MeerWAARD! Een wandelroute loopt langs de tussenboezem.

De Zouwespons met broekbossen, purperreigers en de mogelijkheid om je eigen *tiny house* te bouwen in het riet.

Na de droge zomers van de afgelopen jaren is het duidelijk geworden hoe belangrijk het is om zoet water in voorraad te hebben. Zowel voor het agrarisch gebied als voor natuurgebieden. Tot nu toe was alle aandacht gericht op droge voeten in de polder. Nu blijkt het bufferen van water even belangrijk. Waterschap Rivierenland denkt na over de mogelijkheid om rond de Lek deze 2 opdrachten te combineren. Zij houden ook rekening met het stijgen van de zeespiegel. Daarmee dringt het zoute water steeds verder het binnenland in.

Inlaten voor het drinkwater in de Randstad moeten naar het oosten verplaatst worden.

Om in tijden van droogte een waterbuffer te hebben zou het smeltwater in de winterperiode moeten worden vastgehouden. Daarvoor wordt de directe omgeving van het natuurgebied de Zouweboezem/Polder Achthoven het meest geschikt geacht. In die visie worden (delen van) Polder Broek en polder Bloemendaal omgezet in broekbossen en rabatbossen die als een spons het water vasthouden. Af-

Aan de horizon collectieve hoischuren en zwermen grutto's.

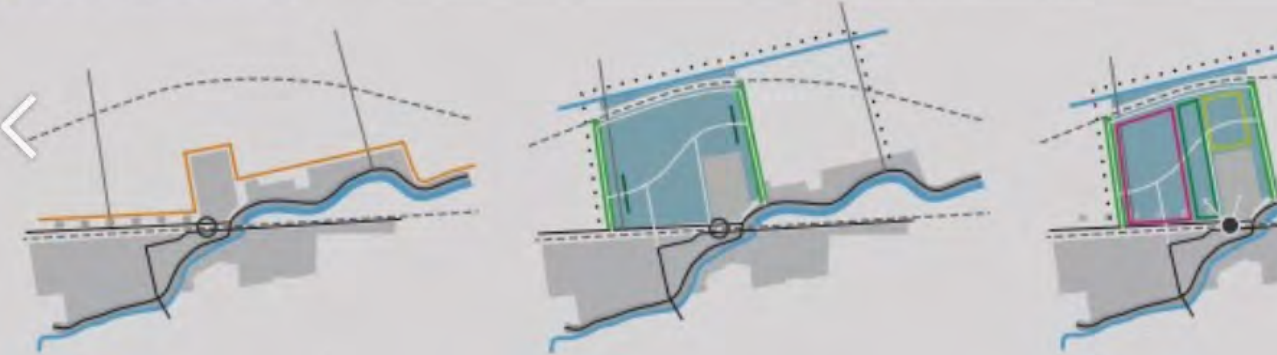
hankelijk van het seizoen kan dat water worden doorgeleid naar de lager gelegen drogere landbouwgebieden. Ook hier houdt dit in dat boeren hun agrarisch gebied kwijt zouden raken. Kan dit gecompenseerd worden met grond van boeren die stoppen en geen opvolger hebben? Dat betekent een nieuwe ruilverkaveling.

Biedt dit kansen voor biodiversiteit? De afgelopen 2 decennia is geëxperimenteerd met plas/drasterreinen en kruidenrijk grasland.

Daarbij is veel geleerd over het samenspel van factoren om met name weidevogels meer kansen te bieden. De gebieden met aangepaste bewerking moeten een behoorlijke omvang hebben om een redelijke kans te maken.

Broek- en rabatbossen vormen een compleet andere biotoop. Opvallend is dat in dit plan juist in die omgeving ruimte wordt gemaakt voor recreatie en tiny houses. Wie de website van de gemeente bekijkt en de agenda van de raadsvergaderingen, ziet de nieuwe uitbrei-

Afbeelding 3.

- Situatie**
- oud lint met uitbreiding
 - rol van station weinig benut
 - spoor en snelweg als barrière tussen stad en land
 - povere kwaliteit noordrand
 - matig contact stad-land

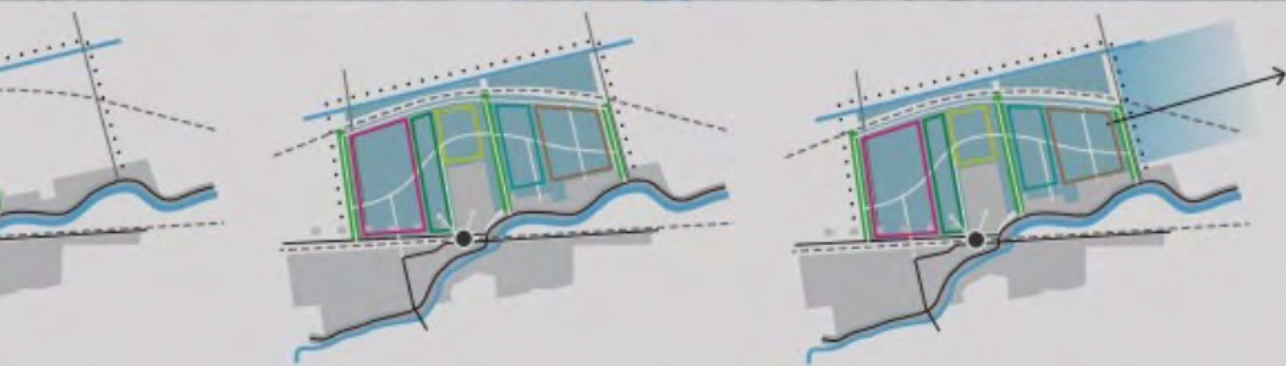
- Stap 1**
- instellen interactielandschap / kernrandzone rondom
 - beginnen daar waar kwaliteit slechtst is (woonwijk)
 - landschappelijk raamwerk maken: kades, paden, ommetjes, hooiland
 - inzet: wateropvang / piekberging winter

- Stap 2**
- instellen meerdere 'trandgoederen':
- deelgebieden met eigen ontwikkeling
 - ruimte voor experiment / nieuwe functies
 - aanvullende functies en nieuwe v
 - benutten stationslocatie / mobiliteit
 - versterken contact boer - burger
 - meer en betere verbindingen tussen

dingsplannen al getekend. Kortom, waar valt straks het kwartje: wonen aan waterpartijen of meer natuur?

In het plan wordt ook aandacht besteed aan de invulling van kernrandzones. Recreatie, waterbuffers en energietransitie in de directe omgeving van de kleine en grotere dorpskernen van Alblasserwaard/Vijfheerenlanden.

Het begrip werd 10 jaar geleden geïntroduceerd om rommelige stadsranden te verbeteren. Het voorbeeld in Afbeelding 3 laat zien dat het nu wordt gebruikt om heldere overgangen tussen dorp en agrarisch land te veranderen in stedelijk geïnspireerde overgangsbieden. Het cultuurhistorisch karakter van lintdorpen gaat dan volstrekt veranderen.

Stap 3

- voortzetten ontwikkeling kernrandzone, in 1 of 2 fasen
- nieuwe / aanvullende (versterkende) functies

Stap 4

- voortzetten transformatie buiten kernrandzone
- leren van lessen uit de kernrandzone
- voltooiing binnenwaard, als regionale structuur

elopgaven
 boeren en teelten
 erbindingen
 y hub / energie
 en kern en land

Ben je geïnteresseerd geraakt dan kun je meer informatie vinden met de volgende links:

<https://www.youtube.com/watch?v=Nn7L2o0MwMw>

https://peterderuyterlandschap.nl/wp-content/uploads/2020/08/Eindpanelen_team-MeerWaard_100720_schermweergave_LR.pdf

<https://online.flippingbook.com/view/5316/>

Ik ben benieuwd naar jullie visie op deze ontwikkelingen. Wellicht moeten we daar, zodra het mogelijk is, met geïnteresseerden over doorpraten.

Adresgegevens auteur

Annelies van Egmond
 jarmvanegmond@ziggo.nl
 of
 info@natuurcentrum.nl

Hille de Bruin verblijdde de redactie weer met een prachtserie nieuwe foto's. Deze twee sluiten mooi aan op het vorige artikel. De foto boven is gemaakt op 28 maart. We zien teruggekeerde grutto's, bezig met paarvorming in een onder water staande biotoop (uiterwaard? weidevogelplasdras?). Dit soort natte plekken hebben we tegenwoordig meer dan vroeger. Matig bemeste, laat gemaaide en kruidenrijke percelen waarin de pullen succesvol groot kunnen worden, zijn er echter bijna niet meer...

De foto onder is er een in de categorie 'opmerkelijk'. Op 20 mei koos deze tureluur een zonnepaneel als uitkijkpost! Weidevogelexperts verwachten echter niet dat zonneweides een goede weidevogelbiotoop zullen zijn.

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter Mw. J.A.R.M. van Egmond 0345 - 795199
 Secretaris Dhr. J. Stevens 0345 - 616883
 Penningmeester Mw. A. Eleveld 0347 - 322836

Voor spoedgevallen kunt u de leden van het bestuur bellen.

Voor algemene zaken graag een bericht naar het postadres:

Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden
 Overboeicop 15 4145 NN Schoonrewoerd
 www.natuurcentrum.nl
 e-mail: info@natuurcentrum.nl

OVERIGE BESTUURSLEDEN

Mw. J. Lokken 06 - 24340243
 Mw. A. van Zijl-Bogerd 0345 - 641416

ERELEDEN

Dhr. S.H. Bakker Dhr. P.J.J. Solleveld
 Dhr. P.C. Bogerd Dhr. A. Versluis
 Dhr. B. de Groot Dhr. J. Vink
 Dhr. H. de Labije Dhr. G. Zijdeveld
 Dhr. R. Ponsen

LEDENADMINISTRATIE

info@natuurcentrum.nl

De minimumcontributie is per kalenderjaar:

Jeugdleden € 6,25
 Leden € 12,50
 Leden die ook *Het Vogeljaar* ontvangen € 25,50

Voor vragen over uw contributie kunt u bellen met de penningmeester.

Het rekeningnummer voor contributiebetalingen is NL 07 INGB 0001 4752 64 t.n.v. Penningmeester Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden te Vianen. Voor andere betalingen: zie onderaan deze pagina.

WERKGROEPEN

EXCURSIES	B. de Groot	Pr. W. Alexanderstr. 15	4161 AN Heukelum	0345-615991
VOGELS	VACATURE			
AMFIBIEËN	T. den Besten	Rietkamp 8	4133 CT Vianen	0347-374281
PLANTEN	J. de Gans	Weesdijk 18	4132 BL Vianen	06-36299399
NESTKASTEN	P. Solleveld	Korte Kerkstraat 25	4132 BJ Vianen	0347-322307
KNOTWILGEN	J. Stevens			0345-616883
HOOGSTAMFRUIT	A.N. Versluis (verkoop)			0183-602055
MILIEU & RUIMTELIJKE ORDENING	A. van Egmond	e-mail: jarmvanegmond@ziggo.nl		0345-795199
GROENE WINKEL	J. Lokken	e-mail: jantje@laantje51.nl		06-24340243
JEUGDACTIVITEITEN	C. Kramer	e-mail: chr.kramer@outlook.com		0345-619684
DIERENAMBULANCE				06-51111290
VOGELWAARNEMING	H. Evers	e-mail: hanselman109@hotmail.com		
REDACTIE	D. Kerkhof	e-mail: dkerkhof@xs4all.nl		06-51042553
NATUURCENTRUM DE SCHAAPSKOOI	Overboeicop 15	4145 NN Schoonrewoerd		0345-641201
CONTACT PER E-MAIL	info@natuurcentrum.nl			

De Schaapskooi is het natuurcentrum van Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden. Adres: Overboeicop 15, 4145 NN SCHOONREWOERD. Telefoon: 0345 - 641201. De Schaapskooi is geopend donderdag 19.00 - 23.00 uur, zaterdag 10.00 - 16.00 uur en zondag 13.00 - 16.00 uur. Voor overige openingstijden, zie de website www.natuurcentrum.nl

Ons bankrekeningnummer voor productbetalingen (o.a. fruit en Groene Winkel) is NL 57 RABO 0301 9643 94

De Natuur en Vogelwacht 'De Vijfheerenlanden' stelt zich ten doel de belangstelling voor de natuur- en dit in de ruimste zin van het woord- te bevorderen.

Zij wil dit bereiken door:

- Het organiseren van excursies en tentoonstellingen.
- Het houden van lezingen en voorlichtingsavonden.
- Het publiceren in de pers.
- Het stichten van weidevogelreservaten.
- Het stichten van natuurreservaten.
- Het bestuderen en begeleiden van bestemmingsplannen.
- Het plaatsen en onderhouden van nestkasten.
- Het voederen van vogels in de winter.
- Het uitoefenen van controles op de naleving van de vogel- en natuurbescherming wet.
- Het signaleren van aantastingen van de natuur en milieu, in het algemeen, en het voeren van acties hiertegen.
- Het steunen en propaganderen voor verenigingen die natuur- en milieubehoud beogen.
- Het bevorderen van aanplant en onderhoud van knotwilgen.
- Het geven van cursussen.

Opricht 26 april 1966 en goedgekeurd bij Koninklijk Besluit d.d. 18 december 1974 nr.: 85.
Ingeschreven in het Verenigings-register nr.: 40321254 bij de Kamer van Koophandel te Utrecht. Per 1 januari 2009 heeft de vereniging de status van ANBI.

ISSN: 2213-395X